

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje i Zelina)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Stručni kolegij Gradskog muzeja Bjelovar

Glavni i odgovorni urednik: Goran Jakovljević

Tehnički urednik: Željko Vukčević

Uređivački kolegij: Goran Jakovljević (Bjelovar), Miroslav Klemm (Varaždin), Smiljka Marčec (Čakovec), Rastko Pražić (Kutina) i Antun Stišćak (Koprivnica)

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj i lekturu tekstova odgovaraju autori.

Glasilo solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik: Gradski muzej Bjelovar

Za nakladnika: Božidar Gerić

Tisak: COLORPRINT Bjelovar

Broj 13 - ožujak 1990.

God. XIII.

Naklada: 900 komada

Naslovna stranica: Keltski novac iz Ribnjačke kraj Bjelovara, 1. st. pr.n.e.

f-00002

Bjelovaru arheologije (?), Francuzi su ih našli oko varoši Beauvais. Sve je to trag keltskog Bela, Belisame, a oko pomenute francuske varoši, sasvim sigurno, istorijskih "belgijskih" ? Belovaca.

Mene interesuje naročito veza keltskog i vendskog sveta, pa kada se bude približio dan objave moje studije, javiću Vam se i reći više o Vašem problemu. Zagreb je iskoristio moje članke u NIN-u za sprdnju. To me neće zadržati da objavim arheološke dokaze da je baš Hrvatska, Crna Gora i Srbija puna keltskih arheoloških tragova. Ilirizam je sve to pretvorio u politiku, ali u nauci tek ima da se iznesu dokazi da su Kelti kod nas ostavili mnogo

dublji, mnogo dublji trag nego i jedan drugi antički substratum.

Uz drugarski pozdrav

M. Crnjanski

Izgleda da daljnja korespondencija nije nastavljena, budući da u Lovrenčevićevoj ostavštini nije ništa slično sačuvano. Ipak, ovaj mali kuriozum potvrđuje da je Lovrenčević bio čovjek široke erudicije, koji je, baveći se pojedinom problematikom, bio spreman na najraznovrsnija istraživanja i kontakte. Takav način rada, uostalom, rezultirao je svime što je on prikupio, sačuvao, objavio i ostavio našoj zajednici kao vrlo vrijedno naslijeđe.

Duro JAKŠEKOVIĆ, Drljanovac

Prilog poznavanju zdravstvenih prilika u Novoj Rači i okolici krajem prve polovice 19. stoljeća

Od 2. studenog 1830. g. počeli su voditelji matične knjige umrlih u crkvenoj župi Nova Rača, uz dosad uobičajene rubrike, voditi još dvije u koje su upisivali uzrok smrti i tko ga je ustanovio. Sve matične knjige bile su pisane latinskim jezikom pa tako i ove rubrike. To je trajalo do 31. prosinca 1848. g., a onda se prešlo na vođenje knjiga hrvatskim jezikom. Od tada se rubrika "MORBUS" više ne vodi već se upisuje samo nadležna osoba ili ustanova koja daje dozvolu za ukop, ako se isti ima obaviti prije nego prođe 48 sati od smrti, obaveznih za držanje umrlih na odru.

Upisivač je one koji su ustanovili smrt bilježio na pet različitih načina: TESTIMONIO SENIORUM PAGI, TESTIMONIO INSPECTORIS PAGI, TESTIMONIO COMPAGNIE, TESTIMONIUM MEDICI i TESTIMONIO CHIRURGI. Primjetna je oskudnija terminologija uzroka smrti kad su svjedočanstva izdavali SENIORUM PAGI i INSPECTORIS PAGI (najviše su upotrebljavali termine MORT. NATURALIS i EX DEBILITATE, odnosno DEBILITAS), dok su MEDICI i CHIRURGI imali širu skalu uzroka.

U 18 godina i 2 mjeseca koliko je upisivan uzrok smrti može se izbrojiti oko 70 termina, od kojih su neki pisani na nekoliko načina (npr. IN NERVOSE i EX NERVOSE, DEBILITAS i EX DEBILITATE, IN PARTU i IN PUERPERIO, INFLAMMATIO FEBRIS i FEBRIS INFLAMMATORIO itd.). U tom razdoblju umrlo je ukupno 3335 osoba različitog spola i starosti, najviše sa dijagnozom MORT. NATURALIS (1238 osoba, odnosno 37%). Trocifrene brojke daju i termini EX DEBILITATE (DEBILITAS), PHTISIS, PHRENESIS, HIDROPY, INFLAMMATIO PULMONUM (za 8 osoba se može pročitati samo INFLAMMATIO... dok je ostatak nečitljiv). Sa dijagnozom EMACERATIO umrlo je 161 osoba, od toga samo su 2 odraslih dok su ostalo djeca.

Jedna od najviše upotrebljivanih riječi u složenim terminima je riječ FEBRIS (npr. FEBRIS CATARALIS, FEBRIS INFLAMMATORIO, FEBRIS EMACERATIO, FEBRIS COLIDA, FEBRIS LUMBRICALI, FEBRIS CONSUMEN, FEBRIS NERVOSE itd.). I riječ INFLAMMATIO nalazi se u nekoliko složenih termina, koji se odnose na manji broj umrlih

(npr. INFLAMATIO GUTURIS, INFLAMATIO CEREBRI, INFLAMATIO VISURALIUM ili VISCERUM, INFLAMATIO FEBRIS).

Upadljivo je velik broj žena koje su umrle sa dijagnozom IN PARTU i IN PUERPERIO (skoro 16 promila). Mali je broj umrlih od APOPLEXIA (5 promila).

Pošto je prema kraju rečenog razdoblja primjetljiva raznovrsnija terminologija uzroka smrti, napravili smo tabelu za dva vremenska perioda – od 2. XI. 1830. g. do 31. XII. 1840. g. (oznaka I) i od 1. I. 1841. g. do 31. XII. 1848. g. (oznaka II). Pod tim oznakama abecednim redom navodimo dijagnozu¹ i broj umrlih u jednom i drugom razdoblju.

Dijagnoza	I	II
1. AFFECTIO PULMONUM - afekcija, oštećenje pluća	0	5
2. ARTRITIS - upala zglobova	0	1 ²
3. CANCRENA - gangrena	3	1
4. CANCRENA EX CONTUSIO ROTO MOTORI - gangrena nakon kontuzije	1 ³	0
5. CANCRENA VISURALIUM - gangrena unutrašnjih organa (?)	0	1
6. COMPRESIO PULMONUM - kompresija (pritisak) pluća	0	1
7. CONTUSIONE CEREBRI - kontuzija mozga	0	1
8. DEBILITATE SENI - staračka iscrpljenost	0	3
9. DIAREA - proljev, griža	1	0
10. DISENTERIA - infektivni proljev, dizenterija	15	12
11. EMACERATIO - ???	67	94 ⁴
12. EMACERATIO SENECTA - ???	0	1
13. EXCUSIONES - ???	0	2
14. EXPLENTIDE - ???	0	1
15. EXPRESIONIBUS - ???	0	3
16. EX ANGINA - od angine	1	2
17. EX APOPLEXIA - od moždane kapi	14	4
18. EX CONCRETIONIBUS - ???	0	1 ⁵
19. EX CONVULSIONIBUS - od konvulzija, grčeva	0	5
20. EX CORESIONIBUS - ???	0	3
21. EX DEBILITATE (DEBILITAS) - od slabosti (oronulosti)	271	235
22. FEBRIS - temperatura (?)	36	170
23. FEBRIS CATARALIS - kataralna upala	0	11
24. FEBRIS COLIDA - ???	0	7
25. FEBRIS CONSUMEN - ???	0	1 ⁶
26. FEBRIS EMACERATIO - ???	1	0
27. FEBRIS LUMBRICALI - ???	0	1
28. FEBRIS NERVOSA - ???	29	41
29. FRENISIS NERVOSA - ???	1	0
30. HECTICA - tuberkuloza	4	13
31. HIDROPS GUTURALI - edem grla	17	0
32. HIDROPS PECTORALI - izljev (edem) prsišta	15	1
33. HIDROPY - vodena bolest	83	42
34. INFLAMATIONE - upala	4	0
35. INFLAMATIO - (dalje nečitljivo) - ???	1	7

36. INFLAMATIO CEREBRI - upala mozga	8	1
37. INFLAMATIO FEBRIS - upalna temperatura, upalni proces	1	6
38. INFLAMATIO GENITALIUM - upala spolnih organa	0	1
39. INFLAMATIO GUTURIS - upala grla	19	8 ⁸
40. INFLAMATIO INTESTINORUM - upala crijeva	0	1 ⁹
41. INFLAMATIO JECURIS - ???	0	1
42. INFLAMATIO PULMONUM - upala pluća	93	29
43. INFLAMATIO VISURALIUM (VISCERUM) - upala unutrašnjih organa	4	9
44. IN NERVOZA (EX NERVOSE) - od nervoze (?)	18	6
45. IN PARTU (IN PUERPERIO) - u porodu (u babinjama)	29	24
46. MORBILI - ospice	0	10
47. MORS SCORBUTICUS - smrt od skorbuta	1	0
48. MORT. CASUALIS - ???	0	1
49. MORT. NATURALE (NATURALIS) - prirodna smrt	795	443
50. MORTUS INVENTUS IN CAMPO PIZANICZA - smrt u selu Pisanica (?)	0	1
51. Mrtvorodeni	0	10
52. NERVOZA DISENTERIA - ???	0	1
53. OPRESIO PULMONUM - stezanje u plućima (prsima ?)	0	10
54. Pad s drveta	1	1
55. PHRENESIS - duševna bolest	117	125
56. PHTISIS (PTISIS) - progresivno propadanje organizma (plućna tuberkuloza)	138	91
57. PODAGRA - giht, podagra	0	1
58. PROFLUVIO SANGUIS - ???	1	1 ¹⁰
59. SCROFULIS - skrofuloza, tuberkuloza limfnih žlijezda	0	4
60. SPASMUS PULMONUM - spazma pluća (astma)	6	1
61. SUB MERSA - utapanje	8	7
62. SUPRESIONE PULMONUM - supresija (?) pluća	1	0
63. TABES - sifilis	0	5
64. TABES CONFESUS - ???	0	5
65. Uzrok smrti nečitljiv	15	18
66. Uzrok smrti nije naveden	0	3
67. VARIOLY - velike boginje	2	2
68. VIOLEENTER VUISUS - ???	0	1
69. VULA ASIGRATA - ???	0	1

Da bi se dobila što jasnija slika o stanju mortaliteta u dotičnom razdoblju te o odnosu između uzroka smrti i starosti umrlih, navodimo interesantije podatke za 4 nasumice izabrane godine - 1831, 1838, 1843. i 1848.

God. 1831. ukupno je umrla 271 osoba, od toga sa dijagnozom MORT. NATURALIS 189 (133 djece od 1 do 10 godina, tj. 49%). Sa dijagnozom DEBILITAS (DEBILITATE) umrle

su 22 osobe, od toga 17 djece od 1 do 10 godina. Te je godine najviše odraslih umrlo sa dijagnozom HIDROPS (7 muških, od toga 1 dijete, i 4 žene) i PTISIS (5 muških, 1 dijete, 6 žena). Sa dijagnozom IN PUERPERIO i APOPLEXIA umrla je po jedna žena do 20 godina starosti.

God. 1838. zabilježen je manji broj ukupno umrlih (231), a također i umrlih sa dijagno-

zama MORT. NATURALIS (89) i DEBILITAS (36). Sa dijagnozom PHRENESIS umrlo je 14 osoba (od toga 13 djece do 10 godina), a sa EMACERATIO 33 djece mlađe od 10 godina. Odraslih je te godine najviše umrlo sa dijagnozom PHTISIS (10 odraslih i 6 djece do 10 godina), FEBRIS NERVOSA (8 odraslih) i INFLAMATIO PULMONUM (11 osoba, od toga 3 djece).

U 1843. g. pokazuje se daljnji laki pad ukupno umrlih (224) kao i umrlih sa dijagnozom MORT. NATURALIS (85), ali je sa dijagnozom EX DEBILITATE umrlo više osoba nego 1838. g. (53). Sa dijagnozom EMACERATIO umrlo je 20 osoba (od toga 18 djece do 10 godina), sa PHTISIS 18 odraslih, a ostale su dijagnoze zastupljene jednoznamenkastim brojevima.

God. 1848. bilo je najmanje ukupno umrlih, ali je ta godina najbogatija dijagnostičkim terminima (23). Ukupno umrlih je bilo 161, dok je djece do 10 godina umrlo 110 (68%). Bila je to nesretna godina za djecu – samo ih je 1838. g. procentualno umrlo više (73%). Prirodnom smrću također je umrlo najmanje osoba (nepotpunih 33%), kao i sa dijagnozom DEBILITAS (samo 5,5%). Još su dvoznamenkaste dijagnoze FEBRIS (35 umrlih, sve djeca do 10 godina) i PHRENESIS (18 umrlih, sve djeca do 10 godina osim jednog između 10 i 20 godina)

dok su ostale zastupljene jednoznamenkastim brojevima.

Upozoravamo na činjenicu da je u ove 4 spomenute godine umrlo samo 11 osoba starijih od 70 godina, što pokazuje da je bilo malo osoba koje su doživljavale visoku starost.

Na kraju spomenimo da ovom prilikom nismo ulazili u razmatranje dijagnoza sa lingvističkovističkog (iskvarena latinština i ispisivanje nerazumljivih dijagnoza) i medicinskog stajališta (dosta navedenih dijagnoza nipošto ne može biti smrtonosna), već nam je bio cilj da iznesemo podatke koji će možda zainteresirati stručnjake za puno detaljnije istraživanje ovog zanimljivog segmenta naše povijesti.

Bilješke:

1 - za pomoć u tumačenju dijagnoza srdačno zahvaljujem Dr Špiri Klobučiću i Dr Dragutinu Kranželiću iz bjelovarskog Medicinskog centra "Dr Emilija Holik"

2 - dvadesetogodišnjakinja

3 - dotični je bio vodeničar

4 - dva odrasla, a ostalo djeca do 10 godina

5 - četrdesetogodišnjak

6 - dvadesetosmogodišnjakinja

7 - dvadesetogodišnjakinja

8 - jedan tridesetogodišnjak, ostalo djeca

9 - devetnaestogodišnjakinja

10 - žene od 21 i 38 godina

Mladen NADU, Muzej Prigorja Sesvete

Zelingrad - srednjovjekovni burg (povijesni prikaz)

Dvije najbrojnije skupine srednjovjekovnih spomenika kulture u Hrvatskoj čine crkvene građevine i fortifikaciona arhitektura - plemićki gradovi (burgovi i kaštela). Na području Hrvatske registrirano je postojanje oko 700 burgova i kaštela.¹ Po načinu gradnje i namjeni burg i kaštel se razlikuju:² "BURG je osamljeno utvrđeno prebivalište na strateški istaknutom i redovito teže pristupačnom položaju

posjeda, namijenjeno obrani i boravku... KAŠTEL (CASTELLUM) je utvrđenje karakterističnog pravokutnog tlocrta s ugaonim kulama namijenjen smještaju vojnih posada i obrani".

Ostaci srednjovjekovnog burga (u izvorima se spominje najčešće CASTRUM)³ Zelingrada nalaze se oko pet kilometara sjeverozapadno od današnjeg naselja Zeline. Idući uz potok